

Poláčková Šolcová, I., Seidlová Málková, G., Lindová, J., Bártová, K., Martinec Nováková, L., Klapilová, K., Richterová, E. **Projekt empirického výzkumu**, FHS UK 2016.

PROJEKT EMPIRICKÉHO VÝZKUMU

Obsah

Úvod	3
1. Téma výzkumného projektu (Úvod, Introduction)	4
2. Teoretické ukotvení práce (Statement of the Problem, State of the Art, Theoretical background, Literature review)	7
2.1 Kde a jak vyhledávat odbornou literaturu a empirické studie? Jak poznám, že je nějaká studie kvalitní?.....	10
3. Výzkumný problém a cíle šetření, výzkumné otázky, hypotézy (Project objectives, Purpose of the study, Goals)	13
4. Metodologie (Methodology).....	17
Výzkumná strategie	17
4.1 Výběr vzorku; prostředí výzkumu (Sampling, timing, location).....	18
4.2 Techniky sběru, tvorby dat (Data Collection, Instrumentation and Procedure)	20
5. Analytické postupy (Analysis, Statistical Analysis)	23
6. Limity (Limitations, Risks).....	23

Úvod

Sepsání výzkumného záměru slouží obvykle ve vědecké, neziskové i komerční sféře k získání finanční podpory pro jeho realizaci. Projekty mohou být spontánně nabízeny např. sponzorům, ale mnohem častěji jsou projekty výzkumu reakcí na výzvy různých institucí, grantových agentur, evropských fondů, či ministerstev a jejich operačních programů. Projekt je třeba sepsat i v případě, kdy je nutné schválit záměr výzkumu etickou komisí či nějakou radou instituce, která projekt zaštiťuje. Projekt empirického výzkumu je vlastně jakýmsi modelem, prototypem vlastní realizace výzkumu, který slouží jako prostor pro rozvahu nad výzkumem, s cílem eliminovat či alespoň snížit a ošetřit různá úskalí a rizika výzkumného záměru, díky kterým by projekt mohl být neúspěšný nebo dokonce nerealizovatelný.

Projekt výzkumu má obvykle několik kapitol, do kterých se navrhovatel projektu musí vejít, a to bez ohledu na strategii výzkumného šetření a obsáhlost tématu šetření. Aby bylo možné jednotlivé projekty porovnávat, hodnotit a případně podpořit jejich realizaci, ustálilo se několik takových kapitol (viz rámeček), které jsou do značné míry synchronní s oddíly absolventských prací či vědeckých zpráv a publikací.

Název
Abstrakt
Klíčová slova
Úvod a teoretické ujednání
Výzkumný problém, výzkumné cíle, hypotézy
Metoda (výzkumný soubor, nástroje, terénní postupy, analytické postupy)
Odhad přínosů, předpokládaných výsledků a výstupů či aplikačního potenciálu šetření
Limity a rizika studie
Literatura

Ne vždy je jednoduché vybrané kategorie naplnit, obzvláště pokud je design projektu smíšený, kombinovaný, explorační apod. V žádném případě se tedy nejedná o nutné a neflexibilní kapitoly projektu: spíše se jedná o místa, křížovatky, na kterých je třeba se pozastavit a vztáhnout je k vlastnímu projektovému návrhu.

Na druhou stranu oponenti projektu jsou na určitý formát projektu zvyklí a umí ho prostřednictvím této struktury číst. Je tedy vhodné vyjádřit se ke všem doporučovaným kapitolám, a pokud se konkrétní kapitola projektu netýká, je vhodné uvést a zdůvodnit, proč zůstane „prázdná“. Rovněž posloupnost kapitol není fixní a může se stát, že některé kapitoly bude třeba proházet tak, aby byl projekt logický především z hlediska časové či metodologické posloupnosti.

Projekt výzkumu není tedy nic jiného než logický a koherentní plán postupu, který říká, CO se bude zkoumat (výzkumné téma, výzkumný problém, výzkumné otázky), PROČ se to bude zkoumat (cíl výzkumu) a proč je to vůbec zkoumat POTŘEBA, co se o tom do dnešní doby ví (resp. kde je naše znalost fenoménu spíše sporadická, bez evidence, hluchá, málo pokrytá) JAKÁ DATA, KDY, KDE a od KOHO bude třeba zajistit, jakými technikami sběru dat budou data shromážděna a pomocí jakých metod analýzy budou analyzována a JAK odpoví na naše výzkumné cíle či výzkumnou otázku, hypotézu, kterou jsme si sami položili, a která vytanula z bádání v námi zvolené oblasti.

Psaní projektů se jeví jako potřebné a stále potřebnější v akademické, ale i v neziskové či komerční sféře. Zvládnutí psaní projektů je často cesta k podpoře nejenom výzkumného snažení, ale i ke zlepšování podmínek v neziskové a veřejné sféře. Projekt bývá vždy doplněn finančním rozpočtem, ve kterém autor projektu explicitně stanoví, jak velkou finanční podporu bude potřebovat pro realizaci (např. v rovině materiální, služeb, cestovného, mzdy pro sebe a spolupracovníky ad.). Způsob a limity finanční podpory projektu jsou vždy součástí projektové dokumentace zadavatele a mohou se značně lišit nejenom mezi institucemi (např. Grantová agentura České republiky, Technologická agentura České republiky, univerzity, ministerstva, nadace), ale i v jednotlivých programech podpory a v jednotlivých letech vyhlašování soutěží a výzev.

1. Téma výzkumného projektu (Úvod, Introduction¹)

První, cím se navrhovatel projektu výzkumu musí zabývat, je téma a oblast výzkumného snažení. Zvolit, co bude zkoumáno, bývá na začátku akademického působení člověka tou nejtěžší kategorií. Téma, kterému se chceme věnovat, se někdy objeví v novinách, na nástěnce, v zakázkách ministerstva jako výzva k předkládání projektů na téma xy, někdy nám bývá přiděleno týmem, ve kterém pracujeme, někdy vyvstane z okolností naší každodenní práce a života a často se objeví v odborných příspěvcích (článcích) jako výzva pro další badatele, aby přišli na odpověď na otázku, která zůstala autory nezodpovězena. Z hlediska zaměření se někdy můžeme setkat s dělením výzkumu na „základní“ a „aplikovaný“ (někdy též nazývaný jako „průmyslový“ výzkum). Dělení výzkumu tímto způsobem je čistě teoretické: oba druhy výzkumu jsou prováděny za účelem získání nových

¹ V závorce u titulů kapitol přikládáme obvyklé názvy v angličtině, na které čtenáři mohou narazit při četbě zahraničních článků, anebo při četbě výzev a oblastí, které navrhovatel projektu musí naplnit.

vědomostí. Základní výzkum sice není primárně zaměřen na uplatnění nebo využití v praxi jako výzkum aplikovaný (např. nepředpokládá vznik nějaké webové stránky, aplikace, přístroje jako výstup z projektu), na druhou stranu i v základním výzkumu musí navrhovatel jasně argumentovat nezanedbatelný význam a přínos svého výzkumného záměru pro každodennost a praxi. Základní a aplikovaný výzkum je spojenou nádobou, jen jednou se na projekt (respektive jeho výsledky) díváme více optikou teorie a podruhé optikou praxe.

Pro všechny typy výzkumů ale platí, že výběr tématu zkoumání by měl být pečlivý a motivovaný. Téma by mělo navrhovatele především bavit a rezonovat s ním, navrhovatel by měl o tématu něco vědět, zajímat se o něj a reflektovat chut' „přijít tomu na kloub“, protože nastudování literatury, načtení odborných článků a publikací a jakási primární orientace v tématu vyžaduje poměrně dost času, trpělivosti, disciplíny a systematičnosti. Představa, že se bude badatel věnovat systematicky několik měsíců až let tématu, které ho nebaví a otlavuje, je poněkud zoufalá. Obvykle ale, pokud si specifikujeme a víme, co chceme zkoumat, co se o tom do dnešní doby ví a kde lze navázat vlastním výzkumem, proč zvolené téma chceme zkoumat, jaké slepé místo chceme svým výzkumem zaplnit, vyvstane i základní struktura projektu a metodologie postupu zkoumání.

Vybíráni tématu souvisí od prvního okamžiku s vyhledáváním zdrojů a zjištěními, zda jsou k dispozici informace pro formulaci výzkumného problému. Téma výzkumu může vyvstat z řady zdrojů: z denního tisku, z četby rozhovoru s nějakým odborníkem, na pracovišti v rámci brainstromingu, z četby odborných článků na nějaké téma, které jsme dříve zpracovávali, které nás zaujalo při studiu, z každodennosti a výzev, který běžný život přináší, z přednášky, kterou jsme navštívili atd.

Obecně lze postulovat, že téma, které je „nové“ a výzkum, který reaguje na aktuální dění ve společnosti, má spíše málo zdrojů a hůře se zkoumá, protože chybí teoretická základna a empirická evidence (výsledky výzkumných studií), o které se lze opřít, na které lze navázat, které lze konfrontovat. Na druhou stranu téma, které je již studováno z mnoha stran a mnoho let, mnohými metodologiemi a přístupy, s sebou nese riziko, že navrhovatel bude objevovat objevené, reprodukovat reprodukované a pouze předkládat důkazy bez čehokoliv nového, bez přidané hodnoty. To, co musí výzkumník zvážit je tedy i míra aktuálnosti tématu a potřebnosti jeho řešení a míra dosavadního zpracování daného tématu. Zároveň existuje řada zdánlivě „banálních“, „vousatých“ témat, či témat, která jsou zdánlivě jasná, ale dodnes neznáme odpovědi na jejich základní otázky. Co se týče volby tématu, je třeba už v tuto chvíli anticipovat výsledek – představit si, co tak asi vlastní studie v daném tématu může přinést za

informace, jak formulovat otázky a cíle, na které nás zatím nenapadají odpovědi a zvážit, zda na ně vlastní výzkum může odpovědět, zároveň zda jsme nepřeběhli ze společenských věd do jiného oboru nebo zda je výzkum v našich silách a nevyžaduje např. práci na několik let poměrně velkého výzkumného centra.

Občas se může stát, že k fenoménu, který chci zkoumat, není dostatek teoretických východisek. Stává se tomu tak:

- a) u nových aktuálních jevů, např. PC aplikace, jevy typu chování migrantů v ČR, pro které (zatím) chybí opora v empirické evidenci. Je relevantní se v takových případech opírat o teorie z prostředí analogických, ale je třeba analogii dobře vysvětlit a argumentovat;
- b) u jevů, které zkoumat dostupnými technologiemi a poznáním zatím nelze (například fyziologický výklad jevu „déjà vue“);
- c) u jevů, které nelze vyhledat ve vyhledavači, protože zadávám špatná klíčová slova, takže se zdá, že v dané oblasti přede mnou *nikdo* zatím *nic* nezkoumal, nikdo nic *nevyzkoumal*, což je velmi, ale velmi málo pravděpodobné (navíc s vysokou pravděpodobností navrhovatel urazí autora, který studiu a výzkumu v dané problematice zasvětil celý svůj život).

2. Teoretické ukotvení práce (Statement of the Problem, State of the Art, Theoretical background, Literature review)

Úvodní pasáže textu by měly uvést čtenáře do problematiky, vést jej od obecné motivace, aktuálnosti a potřebnosti studia problému ke specifičtějším otázkám v rámci problematiky. Úvodní část výzkumného projektu by měla jasně specifikovat, proč dané téma má být předmětem zkoumání. Vedle odkazů na dosavadní poznání daného fenoménu v oblasti vědy je nutné si uvědomit, že projekt je psán ve společensko-vědní oblasti a tudíž, že je třeba zvážit, najít vztahy, relevanci a místo tématu ve společenskovědném výzkumu.

Úvodní část projektu by měla obsahovat tzv. teoretické ukotvení, což je platné a vyžadované jak pro kvalitativní, tak pro kvantitativní či smíšený nebo kombinovaný design výzkumu. Teoretické ukotvení spočívá především v představení teorií, konceptů a závěrů výzkumů, které se k danému tématu váží, ze kterých vycházíme; nejprve je třeba specifikovat teoretický, paradigmatický přístup a klíčové teorie či koncepty, které se k projektu váží. Postup je „trychtýrovitý“ - od obecnějších ke specifičtějším teoriím a konceptům.

V práci s teoriemi i pojmy je nutné si uvědomit, že předkládaný výzkumný projekt je vlastně návrhem řešení nějakého problému, kterého jsme si všimli, který jsme našli a identifikovali. Je zcela zásadní, že pokud neidentifikujeme problém, nemáme co dále ve výzkumu řešit! Každý dobrý návrh projektu potřebuje *zápletku*, stejně tak jako každý dobrý příběh. Pokud nemáme problém, zápletku, nemáme jak přispět a rozšířit znalosti o daném fenoménu, jak zápletku rozuzlit. Když si představíme projekt jako příběh, lépe porozumíme tomu, že bez zápletky a problému to nepůjde: nejprve musíme princeznu dostat do problému, abychom mohli sledovat, jak se s ním princezna a její okolí vypořádá. V literatuře a empirické evidenci je třeba identifikovat otázku či problém, který doposud nebyl řešen a to tak, aby byla zřejmá odpověď na otázku: Jaký konkrétní a specifický problém projekt výzkumu řeší, který doposud, s ohledem na uvedenou literaturu, evidenci a teoretické zdroje, nebyl zpozorován? Tato otázka musí být v teoretickém ukotvení a *problematizaci*, před zazněním vlastní výzkumné otázky, srozumitelně zodpovězena.

Prakticky vzato a jinými slovy, pokud vybírám teorie, které se váží k mému tématu, nemohu se spokojit jenom s těmi, které tvrdí totéž, co chci zkoumat, nelze napříč teoriemi a studiemi dokládat, že je v té věci všude, kam se podívám, obecný konsensus, ALE je třeba aktivně hledat teorie a koncepty, které tvrdí opak, něco jiného, jsou jinak metodologicky postavené, vychází z jiných teoretických konstruktů a dochází k jiným či konfliktním

závěrům. Pokud se tedy např. budu zabývat vyhořením vysokoškolských pedagogů, znamená to, že nemohu teoretický úvod sestavit jen ze studií a konceptů, které tvrdí a empiricky prokazují, že učitelé jsou vyhořelí, že všichni učitelé jsou vyhořelí a tamti jsou také vyhořelí, ALE je třeba detektovat a představit ty studie, které tvrdí něco jiného, třeba že vysokoškolských učitelů se díky zvídavým studentům vyhoření vůbec netýká, nebo týká, ale pouze pokud jsou ve své praxi déle než tři roky a nemají doma kočku. (Ano, v odborných textech lze najít spoustu zajímavých faktů, ale tyto jsme samozřejmě zcela fabulovali.)

Teoretické ukotvení vedle problému, zápletky, či konfliktu, který jsme popsali, spočívá částečně i v definování pojmu, respektive *přístupu* k pojmu. Z dosavadního studia víme, že každý pojem může mít u různých autorů různou definici a tím spíše v různých oborech. Například, pojem „identita“ bude jinak definován v sociologii, psychologii, antropologii i v ekonomii, ale i v rámci jedné disciplíny najdeme řadu rozdílných definic: jinak budou identitu definovat vývojoví psychologové, jinak psychoanalytici a jinak psychoanalytik, který se zabývá vývojem. A jeho kolega ještě jinak. Tím, že přejímáme definice jiných autorů, vlastně dáváme najevo, jakého přístupu jsme stoupenci, případně jaké přístupy, koncepty, či konstrukty chceme konfrontovat, doplnit, obohatit ad. Logicky proto je nutné zvážit vhodnost různých všeobecných encyklopedií a slovníků, kde o autorech jednotlivých definic toho obvykle málo víme (což ovšem neznamená, že encyklopedie či wikipedii nelze použít pro prvotní rychlou orientaci v tématu, např. v souvislosti s hledáním relevantních klíčových slov či teorií). Autoři slovníků se navíc často snaží přijít s definicí, která nikoho neurazí, což nejednou končí definicí vágní, či ještě vágnější. Definovat v teoretickém ukotvení projektu pojem na základě wikipedie je pak považováno univerzálně za nepřijatelné.

Které pojmy je však třeba definovat? To je rozhodnutí, které je nutné velmi dobře zvážit. Např. při výzkumném tématu „zda se emoce mezi lidmi přenášejí na základě pachových podnětů“, bychom asi měli definovat, co to je a podle kterého autora „emoční nákaza“ a co to je „pachový podnět“. Pouštět se ale do výkladu, jak vzniká pachový vjem, jak se pach přenáší vzduchem ad., by mohlo znamenat zabředenutí v méně významné části teorie (což ovšem neznamená, že by to navrhovatel neměl vědět, ale pouze, že informace v této oblasti musí - vzhledem k limitovanému rozsahu textu a teoriím, studiím, či pojmu, které se váží k tématu úžoji – probírat, třídit a selektovat, například dodáním reference, odkazu na autora, který vznik a přenos pachového vjemu již pěkně popsal v nějakém svém příspěvku). Při tvorbě teoretického ukotvení je tedy třeba významně *redukovat* zdroje a informace, které

máme k dispozici a zároveň, ale zajistit koherenci textu, neodbdíhat od tématu, jít cílesměrně k jádru věci. Zároveň je třeba vytvořit problém, na což nestačí jedno tvrzení a jedna teorie. Teoretické ukotvení by mělo být bohaté a čerpat např. z 15 zahraničních odborných článků, využívat odkazy na přehledové články (např. teorie emoční nákazy byla zpracována v přehledové studii toho a toho autora...; různé definice pojmu pachový podnět byly publikovány v příspěvku té a té autorky apod.) a další relevantní empirické zdroje. V žádném případě nevytváříme další slovníček pojmu, teoretické ukotvení není slovník, ale text, v rámci kterého se přihlásíme k nějaké definici, syntéze definic v kontextu určitého přístupu. Můžeme definovat pojem v souladu s někým, najít společné prvky definic nebo konceptů různých autorů anebo naopak identifikovat místa, kde se jednotlivé definice v rámci stejného oboru významně liší.

Významnou součástí teoretického ukotvení je argumentace studiemi, které v daném tématu byly provedeny, a které jsou vybaveny empirickou evidencí, tedy studiemi, ve kterých byl prováděn výzkum a autoři dospěli k nějakým, pro téma relevantním, výsledkům. Čtení a interpretace studií jiných autorů je pro výzkumný projekt velice významné, protože umožňuje čtenáři zachytit klíčová slova, klíčové teorie a studie, o kterých jiní píší, a v neposlední řadě prostudovat metodologie, kterými se autoři publikací vydali, aby zjistili odpovědi na vlastní výzkumné otázky a hypotézy. Čtení jiných studií nás zároveň vybavuje akademickým stylem psaní textu, způsobem, jak je odkazováno na jiné autory, řazením jednotlivých kapitol výzkumného projektu, limitů šetření či etických rizik, kterých si všimli autoři apod. V neposlední řadě zcitlivuje a kultivuje přístup navrhovatele k dané problematice. Výběr relevantních studií je věcí navrhovatele, ale je třeba čerpat ze zdrojů aktuálních. Přehlédnutí např. čtvrtstoletí práce na tématu0 by mohlo vést k vážnému snížení kvality projektu. V českém jazyce je empirických studií poměrně málo, proto je třeba věnovat pozornost rovněž (někdy především) zahraničním recenzovaným zdrojům (obvykle článkům ve vědeckých časopisech).

Celkově by úvod a teoretické ukotvení měly jasně směrovat k cílům, k výzkumné otázce či k výzkumné hypotéze: pro čtenáře by formulovaná výzkumná otázka či hypotéza neměla být překvapením, ale jasným, logickým a smysluplným vyústěním úvodu a teoretického ukotvení. Čtenář by po přečtení výzkumné otázky či hypotézy nebo cílů šetření neměl mít potřebu vracet se k úvodu a ptát se, jak k té otázce autor došel a proč to vůbec řeší. Čtenáři by mělo být zcela jasné a zřejmé CO A PROČ chce navrhovatel řešit a jak se téma vztahuje k relevantním teoriím stejně tak jako k sociální realitě. Z toho vyplývá, že pokud

v úvodu a v teoretickém ukotvení pouze tvoříme a předkládáme slovník a seznam faktů a fakta či empirickou evidenci neproblematizujeme, pak nám na konci zbyde jen ten seznam faktů, ve vzduchu poletující výzkumná otázka a návrh řešení „neexistujícího“ problému.

Úvod do tématu a teoretické ukotvení práce by měly souhrnně zodpovědět otázky:

- a) Proč je třeba v dané oblasti provést výzkum, proč bychom se tím měli zabývat a proč zrovna u této skupiny osob, na tomto fenoménu, prostřednictvím těchto pramenů či v tomto terénu apod.
- b) Co se o dané oblasti dosud ví, jak se váže a jak tkví v sociálních vědách.
- c) Jaké problémy byly dosud v oblasti řešeny spíše méně, s nejasnými výsledky či vůbec, a na základě kterých studií je to nejlépe patrné.
- d) Jaký problém chce řešit navrhovatel, jakou mezeru, neznalosti zaplnit, a proč by řešení takového problému mělo být významné.

2.1 Kde a jak vyhledávat odbornou literaturu a empirické studie? Jak poznám, že je nějaká studie kvalitní?

Při hledání validní odborné literatury je nejschůdnější cesta nejprve prozkoumat učebnice, které poskytují jakousi základní teoretickou a terminologickou oporu, pojetí tématu v kontextu daného oboru. Některé učebnice jsou relevantnější než jiné, jako první rychlý přehled může pomoci doporučená literatura ke kurzům.

V odborných zdrojích je třeba důsledně rozlišovat primární a sekundární literaturou. Primární zdroj je zdrojem, který vytvořil a empiricky podložil sám autor či autorský tým. Učebnice jsou obvykle řazeny do sekundární literatury, protože pracují s teoriemi a výsledky výzkumu jiných autorů – shromažďují je a předkládají čtenářům v kostce. I učebnice by měly důsledně odkazovat na primární autory, ovšem historicky byla etika odkazování volnější než nyní a tak v učebnicích můžeme nalézat řadu tvrzení, která nemají „autora“ a v dnešním pojetí akademického psaní by je bylo možné považovat za plagiáty či nepodložená stanoviska či definice. Autoři učebnic často opomijeli odkazy na zdroje, teorie a koncepty a předkládali je často jako „uzavřené“, platné, hotové. V současné době jsou ale dobré přístupné primární zdroje: pokud nalezneme teorii, která se týká tématu, je vždy výhodné vydat se k primárním zdrojům a přečíst si teorii či koncept přímo od autora, který ji formuloval. Sekundární

literatura může primární zdroj zkreslovat, zvolit například méně přiléhavý překlad či vysvětlení pojmu, ztratit pro nás podstatnou informaci v překladu apod. Lze chápát jako povinnost autora projektu či nové studie přečíst si teorii, koncept či výzkum z primárního zdroje, pokud je takový zdroj k dispozici. Vedle toho je ale samozřejmě zajímavé, jak je teorie či koncept vykládán jinými autory, jak mu jiní autoři rozumějí, čeho si všimají, co akcentují. Snadno můžeme zjistit, že výklad jedné teorie má řadu variant a že jsou nějaká tvrzení rigidně přejímána, ačkoliv primární autor nic takového netvrdil. Někdy může být interpretace konceptu dokonce zajímavější než teorie v originále a je pak škoda na zajímavou interpretaci neupozornit. Každá teorie a koncept má své odpůrce a kritiky a jejich stanoviska musí navrhovatele projektu velmi zajímat, protože mu pomáhají odhalit slabá místa tématu a formulovat problém. Stále více lze díky zvyšující se kvalitě a oponentským řízením čerpat i z obhájených absolventských prací (bakalářských, magisterských, rigorózních, disertačních či habilitačních), ale i zde je třeba přistupovat k textům vysoce kriticky a neopominout si přečíst posudky práce a co bylo autorovi vytýkáno.

Primární literaturu (např. publikace ve vědeckých časopisech) najdeme v dnešní době obvykle na internetu. Akademická obec preferuje čerpání informací z odborných vědeckých časopisů: příspěvky do časopisů procházejí (oproti knihám, které mohou autoři vydat na vlastní náklady a bez recenze odborníků) přísným recenzním řízením a tak se lze více spolehnout na platnost a průkaznost tvrzení, konceptů, stanovisek či výsledků, které autor v publikaci prezentuje.

Kvalitní zdroj má autora/autory, rok, kdy byl vydán a kým byl vydán, údaje o recenzním řízení (datum odeslání a schválení přijetí článku k publikaci), instituci, která badatele zaštiťuje apod. Ve vyhledavači z pohodlí domova tak například můžeme zadat klíčová slova a pdf. (např.: „emotional contagion pdf“) a během pár sekund nám vyhledavač nabídne řadu studií k tématu. Např. vyhledavač google vedle vlastního názvu článku ukazuje i kdy byla studie publikována a kolikrát byla v google dostupných zdrojích citována. Čím větší citovanost, tím větší vliv má studie v akademické obci (pozor ale, citace jsou počítané jako součet a studie může mít 30 citací, z nichž 25 je kritických nebo autocitací). Vedle googlu a veřejných databází (google scholar) a knihoven existují ještě vědecké databáze studií (Web of Science, JSTOR, EBSCO, SCOPUS, Proquest, EZB, nebo vědecká sociální síť Research gate atd.), které mají omezený přístup, a lze se k nim připojit pouze z instituce nebo emailové adresy, která má přístup předplacený či schválený (univerzity, výzkumné instituce).

V odborných studiích si vedle teorií a konceptů, paradigmatického přístupu, všímáme metodologií empirických studií, diskuse a limitů. Ti, kteří se orientují spíše kvantitativně, cenné informace získávají rychlou procházkou grafy a tabulkami studie. Co autorům vyšlo? Jak autor jde na problém, který chceme řešit podobně? Kdo tvoří jeho vzorek? Jak jej vybral? Jaké nástroje měření, získávání dat, používá? V diskusi se dozvíme, co autorům přijde zajímavé, ale také autoři často nabízejí, co je třeba dostudovat, prověřit, empiricky ověřit, jaké otázky jim vytanuly na myslí po vlastní studii, což je zase úžasným zdrojem inspirace pro vlastní téma a formulaci problému. V limitech se pak často dozvíme, co autoři udělali neúplně bez chybíčky, co prostě jinak nešlo, ale i jak by bylo vhodné příště chyby eliminovat, případně jak „pouze“ lze výsledky interpretovat, extrapolovat či generalizovat. Limity studie jsou vlastně reflexí kvality vlastního šetření.

Odborná literatura, ze které v projektu čerpáme, by měla být co nejaktuálnější a zároveň co nejbohatší přístupově, metodologicky, žánrově. Každý časopis má určitý záběr studií, často reprezentuje i konkrétní paradigmata a preferuje určitý typ designu studie, do kterého se přispěvatel musí „trefit“ a tak pokud využijeme pouze jednoho časopisu (například si vymysleme Journal of Experimental Positive Psychology) může se nám chybně zdát, že jiné než experimentální studie se šťastným koncem v našem tématu prostě nejsou. Ale stačí zabrousit do jiného časopisu (opět vymyšleně do Journal of qualitative research in Negative Psychology) a problém, zápletka v našem tématu na sebe nenechá dlouho čekat. Celkově by studium literatury mělo navrhovateli poskytnout ukazatele, ve kterém paradigmatu se sám vlastně chce pohybovat a kde se téma nachází ve společenskovědním oboru, umožnit mu syntézu a diskusi dosavadního vědění k tématu: navrhovatel by měl mít po studiu primární a sekundární literatury na co navazovat. Literatura poskytuje teoreticko-terminologickou, metodologickou a analytickou oporu, ze které může navrhovatel čerpat nejenom know how, ale i inspiraci a vlastní výzkumnou kreativitu. Studium literatury je především otevřáním cest a navrhovatel v literatuře může najít, s trochou trpělivosti, opravdové, zápletkově bohaté, po(d)klady.

3. Výzkumný problém a cíle šetření, výzkumné otázky, hypotézy (Project objectives, Purpose of the study, Goals)

Zatímco úvod a teoretické ukotvení sloužilo k reflexi práce jiných autorů, v následujících částech se soustředíme už převážně na námi identifikovaný problém a cíl či cíle, které výzkumný projekt sleduje a řeší. Je ale třeba chápát svoji dosavadní práci jako „prototyp“ projektu a zůstat otevření ke specifikaci i změnám (i zásadním) v projektu - tzn. neuzavřít si výzkumnou otázku předčasně a být připraven dohledat zdroje, které bude třeba doložit s ohledem na další kapitoly (vzorek, analýzy apod.).

S ohledem na výzkumnou otázku, hypotézu, výzkumný problém, je vhodné zahájit kapitolku akcentováním cílů projektu (Cílem navrhovaného projektu je zjistit, ověřit, porozumět, testovat...explanovat, extrapolovat, konfirmovat apod.).

Cílem projektu může být např.:

Testovat hypotézu

Ověřit, prozkoumat vztahy mezi proměnnými

Zjistit kauzální vztahy mezi proměnnými

Vytvořit model, měřit proměnné, vztahy mezi proměnnými

Porozumět zkušenosti

Popsat dění, proces

Zachytit fenomén z nějaké či něčí perspektivy

Charakterizovat, popsat zkušenost, událost

Zjistit, jak někdo něco nahlíží, jak je něco někým chápáno, zachyceno

Vymezit, interpretovat, definovat

Identifikovat faktory

Při stanovování výzkumných otázek se opíráme výhradně o výzkumný problém, který jsme identifikovali. V této kapitole je cílem představit a srozumitelně a přehledně formulovat výzkumné otázky a popř. hypotézy. Výzkumné otázky jsou vlastním *překlopením* výzkumného problému do věty, která má na konci otazník a lze na ní odpovědět (nejedná se o řečnickou otázku). Hypotézy jsou vyslovením předpokladu o výsledku, a to zpravidla o souvislosti dvou proměnných. Skutečně pouze dvou, případně nanejvýše tří, kde třetí proměnná má podobu tzv. moderátoru nebo mediátoru. Hypotéza tedy sděluje předpoklad, že něco s něčím souvisí, něco způsobuje něco jiného, nebo dva soubory osob (např. muži a ženy,

psychotici a kontrolní vzorek) se v něčem liší (neboli něco souvisí s pohlavím, nebo např. s nějakým jevem, . Pro jasné porozumění lze také doporučit, aby navrhovatel přeci jenom ještě jednou výzkumný problém v jedné větě zopakoval a akcentoval s odkazem na klíčové studie, ze kterých vychází nejsilněji, které jsou hlavním zdrojem problému či byly v teoretickém ukotvení a problematizaci prezentovány v zásadním rozporu. Hypotéz můžeme mít několik, avšak každá musí být zvlášť vyvozena z teorie.

Problematizace.

Ten (2012) zjistil to, ale Ta (2013, podle Ona 2014) naopak toto. Cílem předkládané studie je ověřit vztahy mezi proměnnými Y a X, zda je vztah (zahrnutím nové proměnné) tak, jak naznačil Ten (2012) či Ta (2013). Tamten (2011) argumentoval takto, ale ve svém výzkumu nesledovat proměnnou xy, kterou zdůraznila Ona (2014) při studiu toho a toho...apod.)

Výzkumná otázka je pomyslnou hlavou projektu, zaměřuje výzkumné snažení, je tím, co čtenáře nejvíce zajímá a měla by být prostě perfektní, soustředěná a jasná, měla by vystihovat výzkumný problém včetně jedinečného přístupu a dosavadní argumentace navrhovatele a vlastně v sobě obsahovat již předpokládanou strategii výzkumu. Např. definovat, interpretovat, popsat nebo měřit nějaký specifický fenomén, shromáždit fakta o specifickém fenoménu; propojit fakta s teorií; porovnat teorie, modely či hypotézy; vytvořit model; popsat proces; prokázat, že jedna metoda zkoumání je efektivnější ve vztahu k fenoménu než jiné metody; reagovat na limity vytýčené autory studie jejich eliminací, apod. (Opět platí, pokud se podaří formulovat cíle, je napůl vyhráno). Je relevantní formulovat otázky buď kvalitativně, nebo kvantitativně – s ohledem na zamýšlenou strategii. Řadu problémů lze řešit kvalitativně, kvantitativně, smíšeně či kombinací obou přístupů. Autor projektu by měl identifikovat a pokusit se dedikovat svoji práci některému z metodologických přístupů.

Nevhodné jsou „obecně“ položené otázky, které zahrnují všeomír, stejně tak jako otázky příliš specifické. Pokud se na výzkumnou otázku dá odpovědět prostě a jednoduše nebo je odpověď evidentní, pravděpodobně např. nedostanete finanční podporu pro její zkoumání a v hodnocení projektu se dozvíte, že Vaše otázky jsou příliš vágní nebo banální a projekt plýtváním penězi i lidmi, a že raději za ty peníze pošlou věnec na hrob Williama Ockhama.

Ve formulaci výzkumné otázky je třeba vyvarovat se hodnotících slov, skrytých předpokladů a vlastních předsudků (špatné, dobré, zdravé, nezdravé, chytré, hloupé, tlusté, tenké apod.), stejně tak jsou dosud nevyargumentovaných stanovisek, např. že cílem projektu je zjistit, že procento špatných a vyhořelých učitelů ZŠ překročí 10 %.

Příliš obecná otázka	<i>Proč skáčou žáby přes silnici?</i>	...otázka nereflektuje společenskovědní problém.
Banální a příliš specifická otázka	<i>Kolik žab Bufo Bufo přeskáče silnici první třídy v Křišťanovicích dne 16. 3. 2017 mezi 7 – 9 hodinou ranní?</i>	... otázka nereflektuje společenskovědní problém a je příliš specifická a banální, nepotřebuje financování, stačí pár školáčků, co je za pastelky a místo hodiny matematiky s radostí spočítají.
Celkem normální výzkumná otázka	<i>Jaké motivační faktory přispívají u dobrovolníků z bruntálské organizace „Zubatá žába“ k ochraně migrujících žab Bufo Bufo na exponované komunikaci I/46 Dvorce - Moravský Beroun?</i>	Tato otázka umožňuje navrhovatelům projektu zjišťovat, které faktory vedly členy organizace, která vznikla na základě televizního seriálu Comeback, k ochraně žab, a argumentovat, které prvky dobrovolnictví jsou významné, případně identifikovat v recesní organizaci nové a efektivní motivy k ochraně žab.
Hodnotící výzkumná otázka	<i>Jaké škodlivé motivační faktory přispívají u většiny tzv. „dobrovolníků“ z bruntálské organizace „Zubatá žába“ k marným snahám o ochranu migrujících žab na exponované komunikaci I/46 Dvorce - Moravský Beroun?</i>	Tato otázka je plná skrytých předpokladů, její autor prozrazuje, že jeho porozumění bruntálské organizaci Zubatá žába, které vzniklo na základě zveřejnění folklóru Bruntálska, je pejorativní – např. slova škodlivý, tzv., marný či snahy, poukazují na primární nedůvěru vůči organizaci a jejím čistým a upřímným úmyslům přenášet přes cestu nezubaté žáby.

Jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, je třeba zvolit si přístup a design výzkumu, přičemž cíle, výzkumné otázky či hypotézy nesmějí být s nimi v rozporu. Pokud chceme např. něco porovnávat, čtenáře napadne, že půjde o kvantitativní výzkum, stejně jako když cílem bude např. ověřit vztah mezi proměnnými a očekávána bude i kvantitativně formulovaná hypotéza. Pokud budeme chtít zachytit subjektivní zkušenosť a prožívání specifické události, čtenáře napadne, že design bude asi kvalitativní a i výzkumná otázka bude kvalitativně formulována. Během kvantitativního řešení problému je třeba v metodické části

práce nezapomenout výzkumné otázky/hypotézy převést na proměnné a tyto proměnné operacionalizovat. Operacionalizace je vlastně odpověď na otázku, jak změřím to, co změřit chci, je to převedení konceptu, pojmu, teorie, modelu a všech jeho částí do měřitelné podoby, je do značně míry technicistním vymezením pojmu, ke kterým jsme dospěli v teoretickém ukotvení. Pokud chci měřit míru vyhoření našich VŠ učitelů, musím si vymezit (respektive přihlásit se k definici z teoretického ukotvení), co to je vyhoření a jak to poznám, nakolik je někdo vyhořelý. Je třeba si uvědomit, v jakém konceptu vyhoření budu pracovat a zda souzní nástroj (např. dotazník), který použiji s konceptem, ve kterém pracuji. Nezískám tím třeba jenom odpověď na míru únavy? Na postupující stáří učitelů (např. otázkou „Dnes už mi učení nejde tak dobře jako dřív. Někdy mám problém vybavit si předmět, který chci vyučovat. Když jdu do práce, rok od roku se mi hůrce vstává ad.). Jak odliším únavu/stárnutí od vyhoření? (Operacionalizace by pak vypadala třeba „Míra vyhoření bude určena na základě skóru z dotazníku Vyhoření (autor, rok), ve které autor dotazníku stanovuje nízkou, střední a vysokou míru vyhoření...). Může se stát, že výzkumnou otázku/hypotézu specifikují i s ohledem na výzkumný soubor, což už samozřejmě dávno zvažuju v teoretické ukotvení.

I kvalitativního projektu se týká „cosi jako“ operacionalizace: jak přesně a proč se budu např. ptát zrovna na tyto oblasti? Proč se chci ptát, zajímá-li mne otázka výchovy dětí a práce s emocemi, na vztah s vlastními rodiči a jejich výchovu, na životní filosofii pečovatelů, na vlastní práci s emocemi u pečovatelů a neptám se třeba na jejich zaměstnání, volnočasové aktivity nebo velikost obuvi? Na základě jakých kritérií, indikátorů? Oblasti výzkumu v kvalitativním šetření musí být velmi dobře promyšleny s ohledem na hlavní výzkumnou otázku, výzkumné téma, stejně tak jako hypotézy musejí být pečlivě formulovány.

Při psaní každé kapitoly výzkumného projektu (úvod, teoretické ukotvení, metody ad.) je třeba uvažovat o projektu jako o celku, s ohledem na všechny jeho části, výzkumná otázka musí reflektovat teoretickou část, která ovšem musí zvažovat i účastníky výzkumu, metodu či etická hlediska, kterých si všimáme a interpretujeme je. Výzkumný projekt je takovým hodinovým strojkem, jehož jednotlivá kolečka jsou neustále testována a je ověřováno, že pasují do soukolí a vedou k pohybu. Výzkumná otázka je hlavou výzkumu, která musí vědět, že k ní patří tělo, ruce i nohy. Ačkoliv je projekt výzkumu psán v domněle časové linii od úvodu, přes otázku a metody po limity, ve skutečnosti jsou všechny tyto kategorie zcela propojeny a změna v jedné oblasti s sebou musí nést nutné změny i v těch ostatních tak, aby projekt výzkumu byl jedním kompaktním a koherentním celkem.

Výzkumné otázky či hypotézy by měly souhrnně souznít s názvem a cíli projektu, respektive odpovědi na ně by se měly s cíli projektu překrývat a každé slovo v otázce či hypotéze by mělo být dobře vyargumentované. Otázka by se měla zaměřovat na něco nového, neřešeného, zahrnovat nové proměnné, testovat jinak vztah již dříve určených proměnných, přinášet nový vhled do nějakého fenoménu ad. Otázka nesmí být příliš obecná, banální, plná skrytých předpokladů a domnělých vztahů. Zda je otázka vůbec zkoumatelná, prozradí operacionalizace; pokud je operacionalizace důsledná, srozumitelná a logická, je otázka obvykle zkoumatelná, ale je třeba zvážit realizovatelnost s ohledem na předpokládaný časový rámec, množství dat, které chci analyzovat či lokaci, přístroje a nástroje, které chci používat, metody analýzy, které předpokládám atd.

4. Metodologie (Methodology)

Výzkumná strategie

V projektu výzkumu navrhovatel naznačuje výzkumnou strategii (kvantitativní, kvalitativní, smíšený či kombinovaný výzkum), techniky a nástroje, výzkumný soubor a předpokládané analytické postupy. Pokud se jedná o fázový kombinovaný výzkum, kde výsledek jedné fáze determinuje dění ve fázi druhé, opět je třeba určit, který přístup autor pro kterou fázi zvolil.

Technicky vzato je výzkumná strategie souborem teoretických a přístupových **závazků**, které do značné míry určují rozhodnutí spojená s výzkumným projektem a výběr způsobu sběru dat a jejich analýzy. Výzkumná strategie byla již detailně popsána v předchozích kapitolách a můžeme jen zopakovat, že kvalitativní strategie

- zachycují sociální realitu očima participantů (chápou sociální realitu prostřednictvím subjektivních významů, které jsou přisuzovány aktérem, informantem, participantem);
- uvažují, zahrnují, popisují a interpretují kontext problému (prostředí, dobu, situaci, diskurz, ve kterém výzkum probíhá);
- kladou důraz, jsou zaměřené na procesy a významy (sledují, jak se věci stávají, jak jsou zakoušeny a jaký význam je jim připisován);
- pracují s flexibilnější strukturou šetření (v rámci výzkumu lze dojít i k upřesnění výzkumné otázky či změně metod, prvotní teoretické rámce jsou vlastně jakési pracovní modely šetření, které jsou v průběhu výzkumu specifikovány);

- koncepty a teorie jsou ukotvené v datech (dochází k neustálému pohybu mezi daty a teoriemi ve snaze vyvarovat se předčasnému uzavření otázky v nějaké teorii či konceptu) a zavěšené na stávající teorie nebo ústí v koncepce či teorie.

Kvantitativní strategie jsou zaměřené primárně na proměnné, mezi kterými sledují vztahy, a provádí

- měření (přiřazování čísel) konceptů, jevů za účelem testování a ověření či reformulace teorie,
- stanovení vzájemných vztahů mezi proměnnými,
- vytváření modelů vztahů, replikace studií s cílem zobecnění nalezených vztahů a příčin, predikce ad.

Při zdůvodňování volby strategie řešení problému je dobré mít na paměti, že jde o *zdůvodňování ve vztahu k problému*, nikoliv vysvětlování, v čem ta která strategie spočívá či popisem rozdílu mezi kvantitou a kvalitou apod. Vyvarovat se je třeba argumentace, která poukáže na neznalost. Například, „protože znám jen pět lidí, co mají problém xy, a matematika mi nikdy moc nešla, volím kvalitativní strategii“ nebo „protože chci identifikovat objektivní pravdu a nevěřím, co lidé říkají, volím kvantitativní strategii, kdy pomocí objektivního a reliabilního sebeposuzovacího dotazníku, který si sám/sama vytvořím, budu měřit xy“.

Co se týče argumentace volby výzkumné strategie, může být i poměrně stručná. Ve své podstatě jde o (z mariášské terminologie) „fleknutí“ výzkumné otázky a empirického přístupu k poznání, aby bylo možné pokračovat dál.

4.1 Výběr vzorku; prostředí výzkumu (Sampling, timing, location)

Výzkumné strategie neodmyslitelně souvisí s výběrem výzkumného souboru, s technikami sběru dat a s předpokládanými nástroji analýzy. Pokud doposud byl projekt výzkumu čtvivý, tak právě teď se dostává do fáze, která je do značné míry technicistní a úderná. Jedná se obvykle o relativně syrový a suchý popis postupu, který je bez kudrlinek, soustředí se na svoji srozumitelnost a přehlednost (navrhovatel si může představit, že píše návod na pračku nebo recept na svíčkovou). Postup výzkumu by měl čtenáři plasticky vystupovat před očima, měl by si umět lehce představit průběh výzkumu a postup a návaznost

„fyzických“ prací. Technicistní kapitoly metodologie jsou zrádné především pojmy, je nutné prostudovat metodologické knížky a *neexperimentovat* s pojmy a termíny, jakými jsou náhodnost, reprezentativita, souvislosti, vlivy, generalizace. Terminologicky je rozhodně třeba vyvarovat se kreativity a novotvarů typu jednorázový longitudinál, kauzální náhodnost, systemická participace, nahodilá reprezentativa, náhodný snowball a podobně.

Výběr vzorku je vlastním popisem toho „co“ či „kdo“ bude tvořit výzkumný soubor a „jak“ se stane vzorkem. V projektu ovšem nestačí říci, že respondenti/ participanti budou ti a ti, protože.... (což by mělo mimochodem být dávno čtenáři zřejmé na základě předchozích částí projektu) a kolik jich asi bude (pokud je odhadování počtu pro studii relevantní), ale i jak budou účastníci (věci, materiály) vybíráni a to velmi konkrétně. Pokud budou např. respondenti senioři, kde budou rekrutováni a jakým způsobem? Kdo smí být ve vzorku a kdo bude vyloučen a proč? Kdo budou rekruti a za jakých podmínek a na základě jakých kritérií mohou participovat na studii? Budou oslobováni na ulici? Na které a proč zrovna tam a v tu dobu? Pokud budu posílat dotazník tak komu? Jak zjistím poštovní, emailovou adresu? Budu chtít osoby na experiment? Dám si inzerát? Kam? A stejně je to s rozhovory, kdo budou participanti? Jak se k nim dostanu? Jak je osloví? Mám nějaká kritéria, kdo smí být součástí mého vzorku, jaká a proč? Jak se dozvím, že se jich týká problém, který řeším? Bude setkání jednorázové či opakované? Různé strategie výběru vzorku a různé typy vzorků mají v metodologii své názvy - ty musí zaznít: jaký typ vzorku a jakou strategii jeho výběru navrhovatel volí?

Rozhodnutí o vzorku je třeba čtenáři dobře promyslet a popsat, a to i s ohledem na zvyklosti a terminologii v jednotlivých vědách. Například v sociologii je reprezentativní vzorek běžný, zatímco v psychologii spíše málo častý, ale v psychologii až zas tak moc nevadí pracovat se studenty, což je zase pro antropologii, vzhledem k tomu, co zkoumá, logicky málo přijatelné. Stejně tak dlouhodobý výzkum je doménou antropologie, zatímco longitudinální doménou psychologie a krátkodobé a opakované výzkumy doménou sociologie. S modely se zase setkáme často v ekonomii. Každá z těchto věd především nahlíží a argumentuje problém jinak a s tím souvisí i výběr vzorku.

V kvantitativním výzkumu obvykle předem plánujeme nejen způsob výběru vzorku, ale také jeho velikost, která musí být odvozena od statistických potřeb, ale současně i praktických možností. Specifickou kapitolou některých studií, které porovnávají několik souborů (např. v mezisubjektovém designu experimentu experimentální soubor a kontrolní

soubor), je randomizace, případně párování. I o těchto postupech je potřeba mít velmi dobrou představu před započetím výzkumu a popsat ji v projektu.

V terénních kvalitativních a kvantitativních výzkumech je třeba uvést návrh míst tvorby dat (jak budou místa sběru vybírána, proč bylo vybráno toto místo) a období, kdy budou vykonávány terénní práce. Například výzkum „běžných školních strachů“ v období písemek nebo ve zkouškovém období přinese jiné výsledky než o prázdninách: stresovým obdobím budou výsledky běžných strachů zkreslené (biased). Nejeden výzkum musel být přerušen na základě změny v kontextu, kdy do výzkumu např. přišla nějaká mediálně mocná zpráva. Obzvláště u dlouhodobých výzkumů nebo tam, kde nelze vytvořit data za několik málo dní, je třeba bedlivě zvažovat kontext a i při kvantitativním, jednorázovém výzkumu sledovat média.

4.2 Techniky sběru, tvorby dat (Data Collection, Instrumentation and Procedure)

Ve formulaci technik sběru, tvorby dat pokračujeme v rozvíjení výzkumné strategie. V této kapitole máme prostor popsat nástroje a techniky nebo kombinaci nástrojů a technik, které chceme pro zodpovězení výzkumné otázky použít. Techniky sběru, tvorby dat by neměly být pro účastníky výzkumu vysilující, ale ani plýtvat jejich časem. Není důvod říkat 10 anketním otázkám, které chci položit tváří v tvář, kvalitativní hloubkový rozhovor a písemné anketce o 20 otázkách, které jsem vytvořil, anonymní dotazník. V této části velmi navazujeme nejenom na výzkumnou otázku či hypotézu, ale i na operacionalizaci, kterou jsme si udělali.

Každá z technik sběru/tvorby dat má svoje pravidla a standardy, svoje *lege artis*. Zatímco kvalitativní výzkumná strategie pracuje především s metodami, jakými jsou rozhovor, kvalitativní pozorování či analýza stop a výsledků činností, kvantitativní data získáváme častěji pomocí dotazníků, testů či strukturovaným pozorováním v rámci experimentálního, korelačního nebo jiného výzkumného designu. Na druhou stranu i k rozhovoru, pozorování, či analýze stop a výsledků činností může být navržen kvantitativní formát šetření, stejně tak jako dotazník může být i kvalitativní. Každá z těchto technik má svoje výhody a nevýhody, kterých si navrhovatel musí být vědom.

V rámci kvantitativní metodologie je vhodné odlišit popis výzkumné procedury a designu studie na jedné straně a popis měřících nástrojů a technik na druhé straně. Popis

designu je nutný zvláště u experimentálních, kvaziexperimentálních a komplexnějších korelačních studií. Zde specifikujeme, jaké proměnné budou měřeny u jakých skupin, v jakém čase, případně co s čím bude porovnáváno. Předkládáme tedy pomyslný model hypotetických vztahů a velmi praktické bývá také si tyto vztahy graficky znázornit. V popisu procedury ale také nastíníme časový průběh realizační části studie od oslovení participantů až po získání hrubých dat, případně až po analýzy. Pokud studie spočívá v jednorázovém rozdání dvou krátkých škál padesáti studentům během přednášky z psychologie, toto pravděpodobně nebude nutné. Naprosto nutné je to ale při komplikovaných studiích, kdy např. participanti po oslovení absolvují několik navazujících částí výzkumu, během kterých jsou sbírána různá data (např. nejprve vyplní doma dotazník, následně jsou pozváni na měření, které se opakuje po měsíci).

V popisu měřících nástrojů a technik pak specifikujeme použité metody či techniky sběru dat (např. konkrétní postup pozorování), měřící nástroje (dotazníky, testy). Vhodnost měřících nástrojů je potřeba vysvětlit a obhájit vzhledem k našim výzkumným otázkám a hypotézám.

V psychologii je praktické a obvyklé při snaze o změření určité proměnné nejprve sáhnout po zavedených a ověřených měřících nástrojích. Při prezentování nástrojů šetření je nutné mít na paměti, že např. i dotazníky mají své autory a svá východiska - konstrukty, na základě kterých vznikly a odkazuje se na ně stejně jako na jakékoli jiné zdroje. Z některých veřejně dostupných dotazníků můžeme, pokud to řešenému problému vyhovuje, použít pouze některé škály, případně otázky (položky), ale i zde je třeba odkázat na primární zdroj (autora) a dávat pozor na konfúzi různých konstruktů.

V některých oborech je běžné vyvíjet vlastní dotazníky. Pokud vyvíjíme vlastní nástroj sběru dat, který doposud neexistoval, je třeba vysvětlit, jak jsme dotazník konstruovali, na základě jakých předpokladů a konceptů, a jaké škály jsme použili, uvést, jak zajistíme (a zjistíme) reliabilitu a validitu našeho nástroje. U jakékoli sběru je třeba uvést, jak budou dotazníky administrovány, kým budou administrovány, zda hromadně, jednotlivě, online atd. U experimentu je třeba kromě proměnných popsat i prostředí experimentu, jeho plánovaný průběh, roli administrátora a podnětový materiál, pokud bude používán, stejně tak jako kontrolní skupinu a průběh experimentu v ní. Pokud bude naší technikou rozhovor, měli bychom uvést, jaký typ rozhovoru použijeme (nestrukturovaný, polostrukturovaný, strukturovaný, individuální, skupinový, skupový, tvář v tvář apod.) a jaké otázky a z jakých oblastí položíme participantům, z jakých kvalitativních studií jsme při sestavování scénáře

(interview guide) – pokud je relevantní mít scénář - čerpali apod. U strukturovaného a polostrukturovaného rozhovoru uvádíme tematické oblasti, kolem nichž bude rozhovor veden, od nichž se bude odvíjet, ale pro navrhovatele je důležité zkoušet si nějakou takovou konkrétní otázku pro každou oblast vytvořit, kontroluje si tím a čtenáři ukazuje, že se na danou oblast umí nesugestivně a srozumitelně zeptat. I u narrativního nestrukturovaného rozhovoru by měla zaznít alespoň úvodní / podnětová otázka, která bude položena a která by měla podnítit vyprávění participanta. Často se také v projektech objevuje kombinace technik, například kombinace pozorování a rozhovoru, ale pak je třeba i upřesnit a zdůvodnit, co bude pozorováno a jak to bude zaznamenáváno a využito pro analýzu, co bude v rozhovoru ad.

Někdy se až v průběhu terénu formuluje výzkumná otázka, specifikuje výzkumný problém. Je tomu tak u fázových výzkumů, ale i např. u některých kvalitativních šetření (např. v souvislosti se zakotvenou teorií) či případových studií a studií N=1.

Každou z technik, kterou chce navrhovatel použít, je třeba nazvat, stručně charakterizovat a připojit ukázkou např. otázky. Výběr techniky by měl být zdůvodněn (proč volím k určení míry vyhoření dotazník a proč zrovna tento dotazník?) a anticipován již v teoretickém ukotvení, výzkumné otázce a operacionalizaci. Velmi lehce se například u dotazníku může stát, že nebude dostupný k empirickým účelům, pak je třeba vrátit se k prototypu výzkumné otázky a projekt upravit dle změn nástroje, který je k dispozici a odpovídá výzkumným cílům. Navrhovatel by neměl opomenout popsat procedury: průběh administrace experimentu, testu, dotazníku nebo postup pozorování či rozhovoru, analýzy stopa a výsledků činností, zvážit otázku informovaných souhlasů ad.

5. Analytické postupy (Analysis, Statistical Analysis)

V této kapitole projektu by měl navrhovatel uvést, jaké analytické postupy budou použity k tomu, aby byla získána odpověď na výzkumnou otázku. Je třeba si dobře představit, jaký typ dat budu mít v ideálním případě k dispozici a co s nimi budu dělat. Budu mít odpovědi číselné a co dál? Budu mít odpovědi ve formě textu a co dál? Je třeba zvážit i SW nástroje a programy, kterými instituce disponuje (např. SPSS, STATA, SAS Statistics, NVivo, Atlas-ti) a zda budou při řešení problému využívány. Popis postupu analýzy by se měl zcela vztahovat k problému výzkumu a k výzkumné otázce/hypotéze, opět, nestačí např. říci, že budu kategorizovat či počítat, ale „co a jak“ budu počítat a „co a jak“ budu konkrétně kategorizovat a jak mi to odpoví na mnou kladenou výzkumnou otázku. V této kapitole by měl navrhovatel prokázat, že má jasnou představu o tom, jaký typ dat se mu (v ideálním) dostane a jak s nimi naloží - od přepisů dat a „data entry“, po statistické či nenumerické analýzy.

6. Limity (Limitations, Risks)

Hodnocení kvality výzkumného záměru je vlastně odhadem „rizikovosti“ dané studie, přičemž je třeba se zvláště pozastavit nad reliabilitou nástrojů či celkově validitou šetření, což jsou dva ustálené pojmy reflektující kvalitu šetření v rámci pozitivistického paradigmatu. V naturalistickém přístupu najdeme spíše pojmy jako důvěryhodnost, přenositelnost, hodnověrnost, potvrdatelnost, neutralita, konsistence, aplikovatelnost ad. (...je třeba používat terminologii daného přístupu!). Hodnocení kvality/limitace je vlastně odpovědí na otázku, jak zaručím, že můj výzkum bude kvalitní? Že mám vhodné nástroje a vzorek? Že je dobré naplánovaný a bude dobrě provedený? Že by jeho výsledkům měla být věnována pozornost? Jaká jsou rizika, která musím vzít v úvahu, která mohou zkreslit data, jejich sběr/tvorbu či analýzu?

Hodnocení kvality výzkumu je jakýmsi vnitřním *auditem* projektu a snaží se upozornit na slabá a zranitelná místa projektu, na základě kterých by např. validita mohla být ohrožena nebo čím by data a jejich analýzy mohly být zkreslené. V této kapitole rozhodně nejde o vysvětlení čtenářům, co to je validita a co to je reliabilita nebo kredibilita, ale o audit vlastního navrhovaného projektu! Jde o to identifikovat, jak by projekt mohlo zhatit použití vybraných nástrojů, technik a metod v rámci metodologie, co s kvalitou šetření může udělat ne/kontakt s výzkumným souborem nebo například velikost souboru apod. Rovněž

navrhovatel musí zvážit a uvést, jak s identifikovanými riziky naloží, jak se je např. pokusí eliminovat, snížit.

V empirických studiích můžete kvalitu šetření identifikovat v limitech výzkumu, kteří autoři udělali. V projektu se jedná o predikci těchto limitů každé části metodologie.

Závěrem kapitoly věnované psaní výzkumného projektu je třeba poprát navrhovatelům a potenciálním řešitelům hodně štěstí a nadšení nad přípravou výzkumných záměrů. Podstatné je, že psaní projektů se lze naučit a neexistují lidé, kteří se s dovedností psát projekty narodili. Někomu jde psaní projektů lépe a jinému hůře, ovšem, pokud umíte někomu popsat, kde jste trávili poslední úžasnou zahraniční dovolenou (od jak vás to napadlo, kde jste se o tom dozvěděli, jak jste se tam dostali, s kým jste jeli, jak jste jeli, na jak dlouho, co jste tam dělali, co jste nestlihli, co se vám tam líbilo a nelíbilo a co byste doporučili těm, kteří se tam vydají po vás), napsat někomu recept na oblíbený koláč včetně ingrediencí a kde je koupí, umíte napsat výzkumný projekt.